

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Prijs 10 Cent.

ALLEREERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

VOOR

SCHOOLGEBRUIK.

Nederlandsch Schoolmuseum
Prinsengracht 151, bij de Prinsenstraat
AMSTERDAM

TE ARNHEM,
BIJ J. VOLTELEN.

1863.

Ob. 980

PRESENT-EXEMPLAAR

VAN

DEN UITGEVER.

2331

ALLEREERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

VOOR

SCHOOLGEBRUIK.

Nederlandsch Schoolmuseum
Prinsengracht ~~151~~, bij de Prinsenvaart
AMSTERDAM

TE ARNHEM,
BIJ J. VOLTELEN.

—
1863.

—

Met dezen wensch vervuld, beveel ik dit boekje in de welwillende belangstelling van H. H. onderwijzers aan, die, naar ik hoop, mij de aanmerkingen niet zullen onthouden, welke in het belang van het werkje daarop te maken zijn.

DE SCHRIJVER.

EERSTE AFDEELING.

BEGINSELEN VAN HET REDEKUNDIG ONTLEDEN.

1. L E S.

Over het Denken.

Wanneer wij ons eene zaak kunnen voorstellen, zonder dat wij ze met de zintuigen waarnemen, dan hebben wij van die zaak een *denkbeeld*.

Zoo hebben wij een denkbeeld van eene pen en van eenen hond; want wij kunnen ons die zeer goed voorstellen, zonder dat wij ze juist voor oogen hebben.

Kunnen wij, zonder de voorwerpen waar te nemen, ons hunne eigenschappen voorstellen, dan hebben wij daarvan een *begrip*.

Wij hebben dus een begrip van *hoog*, *laag*, *zoet*, *zuur*, omdat wij ons die eigenschappen voor den geest kunnen halen, zonder de aanwezigheid van de voorwerpen, welke die eigenschappen bezitten.

Verder kunnen wij twee denkbeelden of begrippen met elkander vergelijken, en vervolgens oordeelen of zij bij elkander passen of niet. Alsdan vormt men een *oordeel* of eene *gedachte*.

Een oordeel of eene gedachte, door woorden uitgedrukt, noemt men een *voorstel*.

Opheldering. Wij hebben een denkbeeld van *suiker*, en een begrip van *zoet* en van *zuur*. Vergelijken wij nu het denkbeeld, dat wij van *suiker* hebben, met het begrip van *zoet*, dan oordeelen wij, dat die bij elkander passen. Drukken wij dit oordeel door woorden uit, dan ontstaat hierdoor het voorstel: *suiker is zoet*. Daarentegen oordeelen wij dat het denkbeeld, dat wij van *suiker*, en het begrip, dat wij van *zuur* hebben, niet bij elkander voegen, en dit oordeel drukken wij uit door het voorstel: *suiker is niet zuur*.

2. L E S.

Over de deelen der voorstellen.

Een voorstel bevat ten minste twee denkbeelden.

Het eerste denkbeeld of de zaak, waaraan men het eerst denkt, wordt het *onderwerp* genoemd.

Het tweede denkbeeld in een voorstel, of datgene wat men met het eerste vergelijkt, heet het *gezegde*.

In het voorstel *de appel is lekker* is *de appel* het onderwerp, *lekker* het gezegde.

Het woordje *is*, dat het onderwerp met het gezegde verbindt, noemt men het *koppelwoord*.

Dikwijls is het koppelwoord *zijn* in het voorstel niet uitgedrukt, maar met het gezegde verbonden. Alsdan kan echter het gezegde steeds zoo ontbonden worden, dat het koppelwoord weder te voorschijn komt. In het voorstel *de leeuw brult* is *de leeuw* het onderwerp en *brult* het gezegde. Het koppelwoord is niet uitgedrukt, maar dewijl *brult* eigenlijk beteekent *is brullend*, kan men voor dat voorstel even goed met het koppelwoord zeggen: *de leeuw is brullend*. Zoo beteekent *de haan kraaide* eigenlijk niet anders dan *de haan was kraaijend*.

3. L E S.

Over het voorwerp.

Het voorstel *de haan kraait* is geheel verstaanbaar; men behoeft daarbij niets meer te voegen.

Met het voorstel *de kat vangt* is het daarentegen somtijds anders gesteld. Het gezegde drukt hier eene handeling uit, die op iets anders kan overgaan, en onwillekeurig komt men tot de vraag: Wat vangt de kat? Het woord *muizen*, waarmee men dit voorstel kan voltooijen, wordt het *voorwerp* genoemd.

Het voorwerp is dus datgene, waarop de *handeling*, door het gezegde uitgedrukt, *regtstreeks* overgaat.

Om te onderzoeken, of een deel van het voorstel voor-

werp is, moet men dus allereerst nagaan, of het gezegde eene *handeling* uitdrukt, en vervolgens of die handeling *regtstreeks*, dat wil zeggen zonder tusschenkomst van een voorzetsel, op deze zaak overgaat.

Opheldering. Wanneer ik zeg: *Willem zit op de bank*, geeft het gezegde *zit* geene handeling, maar slechts eenen toestand te kennen; er kan dus bij het gezegde *zit* geen voorwerp voorkomen. In het voorstel: *Willem loopt naar den winkel* drukt *loopt* wel eene handeling uit, maar geene handeling die *regtstreeks* op een voorwerp kan overgaan. Men kan niet zeggen: *Willem loopt den winkel*, gelijk men zegt: *het paard eet hooi*.

Het voorwerp kan ook gevonden worden op de vraag *wien?* of *wat?* *Ik roep den man*. *Wien roep ik?* Den man. *Den man* is dus het voorwerp. *Hij schrijft eenen brief*. *Wat schrijft hij?* Een en brief. *Een en brief* is weder het voorwerp.

Alvorens die vraag te doen, moet men echter steeds onderzoeken of het gezegde wel eene *handeling* uitdrukt. Wanneer ik zeg: *Willem blijft een brave jongen*, dan krijgt men op de vraag *Wat blijft Willem?* ten antwoord: *Een brave jongen*. Nogtans is *een brave jongen* geen voorwerp; want *blijft* drukt geene handeling uit.

4. L E S.

Over de bepalingen.

Het onderwerp, het gezegde en het voorwerp kunnen door andere woorden duidelijker bepaald of omschreven worden.

De woorden, die daartoe dienen, heeten *bepalingen*.

In het voorstel: *het huis van den loodgieter is ingestort*, dienen de woorden *van den loodgieter* om nader aan te wijzen welk huis men bedoelt; *van den loodgieter* is dus eene bepaling van *het huis* of van het onderwerp. Zegt men: *de spoortrein rijdt snel*, dan duidt het woord *snel* aan, hoe de spoortrein rijdt; *snel* is dus eene bepaling van *rijdt* of van het gezegde. In het voorstel: *de notaris verkoopt de lan-*

derijen van den boer worden de landerijen nader aangeduid door de woorden *van den boer*; *van den boer* is dus eene bepaling van *de landerijen* of van het voorwerp.

Eene bepaling kan ook door eene andere bepaling nog nader omschreven worden. Deze laatste heet dan *bepaling van de bepaling*. Zegt men b. v. *het rekenboek van den zoon des timmermans is moeilijk*, dan is *van den zoon* eene bepaling van het onderwerp, en *des timmermans* eene bepaling van de voorgaande bepaling.

Eene bepaling kan ook slechts eene andere benaming van denzelfden persoon of dezelfde zaak zijn; alsdan noemt men ze *bijstelling*; b. v. *Parijs, de hoofdstad van Frankrijk, heeft eene bloeiende hoogeschool*. *De hoofdstad van Frankrijk* is hier eene tweede benaming voor *Parijs* en dus eene bijstelling.

5. L E S.

Over de tusschenzinnen.

Somtijds wordt het onderwerp, het voorwerp of eene bepaling door een geheel voorstel nader bepaald of omschreven.

Zulk een voorstel noemt men een *tusschenvoorstel* of eenen *tusschenzin*.

Zegt men: *de visscher, die heden morgen uitging, heeft veel snoek gevangen*, dan wordt *de visscher* nader bepaald door het geheele voorstel *die heden morgen uitging*. Dit voorstel is dan een tusschenzin, dienende ter bepaling van het onderwerp. Eveneens is in het voorstel: *mijn broeder geeft mij de kersen, die hij geplukt heeft*, het voorstel *die hij geplukt heeft* een tusschenzin, dienende ter bepaling van het voorwerp *de kersen*. Zegt men eindelijk: *ik schrijf u heden over de zaak, waaraan gij mij herinnerd hebt*, dan is het voorstel *waaraan gij mij herinnerd hebt* een tusschenzin, dienende ter bepaling van de bepaling *over de zaak*.

TWEEDE AFDEELING.

DE WOORDVORSCHING.

6. L E S.

Door denken vormen wij voorstellen. Deze voorstellen kunnen wij aan anderen mededeelen door de *spraak*.

Het middel waarvan men zich bedient, om zijne gedachten aan anderen kenbaar te maken, heet *taal*.

Men kan zijne gedachten voornamelijk op twee wijzen aan anderen doen kennen, door spreken en door schrijven, of wel door *hoorbare* en door *zigtbare* teekenen.

De kunst om goed te spreken en te schrijven heet de *spraak-kunst*.

Om te spreken en te schrijven gebruikt men woorden.

7. L E S.

Over de soorten van woorden.

Er zijn tien soorten van woorden, als:

1. Lidwoorden.
2. Zelfstandige naamwoorden.
3. Bijvoegelijke naamwoorden.
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

De zes eerste soorten ondergaan verandering naar de betrekking, waarin zij voorkomen. Zij worden daarom *veranderlijke* woorden genoemd.

De vier laatste soorten ondergaan deze verandering niet en heeten daarom *onveranderlijke* woorden.

Het aanwijzen van de veranderingen, die de lidwoorden, de zelfstandige naamwoorden, de bijvoegelijke naamwoorden, de telwoorden en de voornaamwoorden ondergaan, heet *verbuiging*. Bij de werkwoorden draagt dit den naam van *vervoeging*.

8. L E S.

Lidwoorden.

De lidwoorden dienen:

1. Om aan te duiden, dat de woorden, waarvoor zij staan, zelfstandige naamwoorden zijn of als zoodanig voorkomen,

b. v. *het paard, de man, het goede, het spelen, het ja, een maar, enz.*

2. Om aan te wijzen, dat de zelfstandige naamwoorden in eene meer of minder bepaalde beteekenis genomen zijn.

3. Om de verschillende betrekkingen aan te duiden, waarin de zelfstandige naamwoorden kunnen voorkomen.

De lidwoorden kunnen echter niet al die betrekkingen aanduiden.

De lidwoorden worden verdeeld in *bepalende* en *niet bepalende*.

De bepalende lidwoorden zijn *de* en *het*, het niet bepalende lidwoord is *een*.

Opheldering. Wanneer ik zeg: *de kapitein wandelt in zijnen tuin*, dan vooronderstel ik, dat gij weet welken kapitein ik bedoel; het zelfstandig naamwoord *kapitein* is dus in eenen bepaalden zin genomen, en dit wordt door het bepalende lidwoord *de* aangewezen. Zeg ik daarentegen: *mijn neef is naar eene stad in Duitschland vertrokken*, dan geeft het onbepalende lidwoord *eene* te kennen, dat het zelfstandige naamwoord *stad* hier in eenen onbepaalden zin voorkomt, zoodat ik er zelfs zou kunnen bijvoegen: *maar ik weet niet naar welke stad*.

9. L E S.

Zelfstandige naamwoorden.

De zelfstandige naamwoorden zijn de namen van personen of zaken, hetzij die stoffelijk of slechts in onze verbeelding bestaan.

Zoo zijn *Willem, koopman, ijzer, hout* namen van personen of zaken, die stoffelijk bestaan; *deugd, waarheid, vreugde*, namen van zaken, die wel in onze verbeelding bestaan, maar die wij niet, even als de stoffelijke, met onze zintuigen kunnen waarnemen. Al deze woorden zijn dus zelfstandige naamwoorden.

De zelfstandige naamwoorden worden verdeeld in *gemeene* en *eigene* zelfstandige naamwoorden.

Een gemeen zelfstandig naamwoord is de naam, die aan

een geheel geslacht of aan eene geheele soort gegeven wordt, b. v. *mensch, huis, boek*.

Een eigen zelfstandig naamwoord is de naam, dien men aan eenen bijzonderen persoon of eene bijzondere zaak geeft, om deze daardoor van alle andere van dezelfde soort te kunnen onderscheiden, als: *Jakob, Parijs, België*.

Bij de zelfstandige naamwoorden heeft men te letten op het *geslacht*, het *getal* en den *naamval*.

10. L E S.

Het Geslacht.

Men onderscheidt bij de zelfstandige naamwoorden drie geslachten: het *mannelijke*, het *vrouwelijke* en het *onzijdige* geslacht.

Mannelijk zijn:

1. Alle benamingen van mannen, zoowel de gemeene als de eigene zelfstandige naamwoorden, als *Frederik, vader, smid, knecht, krijgsman*, enz.

2. De namen van steenen, als zij dezen of genen bepaalden steen aanduiden, als: *deze smaragd en die topaas zijn bijzonder fraai*.

3. De namen van werktuigen, die op *er* uitgaan en van werkwoorden zijn afgeleid; als: *stoffer* van *stoffen*, *snuiter* van *snuiten*.

4. Vele zelfstandige naamwoorden, die van werkwoorden zijn gemaakt, door den uitgang *en* weg te laten, als *val* van *vallen*. *Hij deed eenen zwaren val*.

5. De woorden die op *em*, *lm* of *rm* uitgaan, als *adem, bezem, zalm, storm*.

11. L E S.

Vrouwelijk zijn:

1. Alle namen van vrouwen, zoowel de gemeene als de eigene zelfstandige naamwoorden, als: *Johanna, koningin, keukenmeid*, enz.

2. De namen der letters en cijfers, als zelfstandige naamwoorden gebezigd, als: Op de *a* volgt de *b*.

3. De zelfstandige naamwoorden, die op *heid* uitgaan, als: *traagheid*, *wijsheid*.

4. De zelfstandige naamwoorden, die op *te* eindigen en van bijvoegelijke naamwoorden zijn gevormd, als *breedte* van *breed*, *lengte* van *lang*.

5. De woorden, op *ing* en *nis* uitgaande, die van werkwoorden zijn afgeleid, als: *belooning* van *beloonen*, *belijdenis* van *belijden*.

Uitzonderingen zijn: *vonnis*, dat altijd als onzijdig gebezigd wordt, en *getuigenis*, dat zoowel in het onzijdige als in het vrouwelijke geslacht voorkomt.

6. De wortels der werkwoorden, waarachter de uitgang *st* is gevoegd, als: *gunst* van *gun*, *vangst* van *vang*.

12. L E S.

Onzijdig zijn:

1. De namen van landen, steden, dorpen en gehuchten, als: *het schoone Arnhem*.

2. Alle verkleinwoorden, als: *Kareltje*, *Keetje*, *tafeltje*.

3. De wortels der werkwoorden met voorvoeging van *ge* of achtervoeging van *sel*, als: *geroep* van *roep*, *deksel* van *dek*.

4. De namen van steenen, als zij de stof in het algemeen aanduiden, als: *het diamant is zeer kostbaar*.

Overigens kan men ligtelijk weten of een zelfstandig naamwoord onzijdig is, als men slechts onderzoekt, of zij het lidwoord *het* voor zich dulden. De woorden op *dom* zijn b. v. onzijdig of mannelijk. *Vorstendom* is onzijdig, omdat men zegt *het* vorstendom, — *rijkdom* daarentegen is mannelijk, want men kan niet zeggen *het* rijkdom.

Sommige zelfstandige naamwoorden op *schap* uitgaande, behooren nu eens tot het vrouwelijke, dan tot het onzijdige geslacht. Zoo is *priesterschap* onzijdig, als men daarmede de waardigheid van priester bedoelt, b. v. *hij werd voor het priesterschap opgeleid*. In de beteekenis van *alle priesters* is het daaren-

tegen vrouwelijk, b. v. *de priesterschap* (al de priesters) *verheugde zich over zijne komst op den troon.*

Er zijn eenige zelfstandige naamwoorden, die geen eigen geslacht hebben, maar mannelijk of vrouwelijk zijn, naarmate zij eenen man of eene vrouw aanduiden. Zij gaan grootendeels op *genoot* of *ling* uit en worden *gemeenslachtige* zelfstandige naamwoorden genoemd. Men zegt: *zij haalden den drenkeling uit het water*, als het een man is, en *de drenkeling*, wanneer eene vrouw bedoeld wordt.

Andere zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig, onverschillig of zij een mannelijk of een vrouwelijk wezen aanduiden. Deze noemt men *zelfslachtige* zelfstandige naamwoorden, b. v. *paard, muis, specht, rat*, enz.

13. L E S.

Het getal.

De zelfstandige naamwoorden hebben twee getallen, het *enkelvoud* en het *meervoud*.

Een zelfstandig naamwoord is enkelvoudig, als het maar éénen persoon of ééne zaak aanduidt, als *vader, Jan, huis*.

Een zelfstandig naamwoord is meervoudig, wanneer er meer dan éénen persoon of meer dan ééne zaak van dezelfde soort door aangeduid wordt, als *huizen, boeken, straten*.

Het meervoud der zelfstandige naamwoorden wordt gevormd door *en*, *n* of *s* achter het enkelvoud te voegen, als *hond, hond-en; ziekte, ziekte-n; ridder, ridder-s*.

Men mag nimmer *ns* achter een zelfstandig naamwoord voegen, om het meervoud te vormen. Men schrijve dus niet *ziekte-ns, groente-ns*, maar *ziekte-n, groente-n*. - Daarentegen is *genoegen-s* goed, want het enkelvoud gaat reeds op eene *n* uit, zoodat er in het meervoud slechts eene *s* achter gevoegd is.

Sommige zelfstandige naamwoorden gaan in het meervoud op *ers* of *eren* uit, als *rund, rund-eren*.

Andere zelfstandige naamwoorden nemen ééne of meer

letters vóór den uitgang van het meervoud aan. *Lei* wordt *lei-jen*, *koe* wordt *koe-ijen*, *pot* wordt *pot-ten*.

Gaan de zelfstandige naamwoorden op eene *f* of *s* uit, dan worden die letters in het meervoud dikwijls veranderd in *v* en *z*, b. v. *werf*, *wer-ven*; *kies*, *kie-zen*.

Eenige zelfstandige naamwoorden hebben eenen onregelmatigen meervoudsvorm, als: *smid*, *smeden*; *stad*, *steden*; *schip*, *schepen*; *inleg*, *inlagen*; *genot*, *genietingen*, enz.

Overigens zijn er nog zelfstandige naamwoorden, die alleen in het enkelvoud gebezigd worden, als *hout*, *goud*, *vlijt*; en andere die slechts in het meervoud voorkomen, als: *gebroeders*, *gezusters*, *onkosten*, enz.

14. L E S.

De naamval.

De zelfstandige naamwoorden kunnen in een voorstel, in verschillende betrekkingen voorkomen. Nu eens is een zelfstandig naamwoord het onderwerp, dan eens het gezegde, dan weder het voorwerp, dan weder eene bepaling.

Die verschillende betrekkingen worden grootendeels door *verbuiging* aangewezen.

Men onderscheidt daartoe vier *naamvallen*.

Een zelfstandig naamwoord staat in den eersten naamval, wanneer het voorkomt als onderwerp of als gezegde. Wanneer men zegt: *de soldaat is dapper*, *Willem is een vlijtige jongen*, dan staan de zelfstandige naamwoorden *soldaat*, *Willem* en *jongen* in den eersten naamval; de beide eerste, omdat zij als onderwerp voorkomen, het laatste, omdat het gezegde is.

Een zelfstandig naamwoord staat in den tweeden naamval, wanneer het, zonder voorzetsel, als bepaling bij een ander zelfstandig naamwoord gevoegd is, om eene zeer nauwe betrekking aan te wijzen.

Die nauwe betrekking bestaat meestal daarin, dat eene zaak eene bezitting is van eenen persoon, of dat de eene zaak een bestanddeel van eene andere uitmaakt. Zegt men:

het boek des leerlings, dan wijst *des leerlings* zonder voorzetsel, den eigenaar van het boek aan. Zegt men: *de rand der tafel*, dan duidt *der tafel* zonder voorzetsel aan, dat de rand een bestanddeel van de tafel uitmaakt. *Des leerlings* en *der tafel* staan dus in den tweeden naamval.

Een zelfstandig naamwoord staat in den derden naamval wanneer het, zonder voorzetsel, als bepaling van een gezegde voorkomt, om aan te duiden, dat aan iemand iets toegeschikt of ontnomen wordt. In het voorstel: *ik zend den man eenen brief* staat daarom het zelfstandig naamwoord *man* in den derden naamval.

De derde naamval dient ook om zonder voorzetsel eene gelijkheid of gelijkenis aan te duiden, b. v. *niemand is hem gelijk*.

Een zelfstandig naamwoord staat in den vierden naamval:

1. Wanneer het als voorwerp voorkomt, b. v. *de smid maakt de kagchel*.

2. Wanneer het als bepaling met een voorzetsel gebezigd wordt, b. v. *de vlag van het schip wappert*, *ik zend eenen brief aan den man*, *hij woont in de Kalverstraat*. De zelfstandige naamwoorden *schip*, *man* en *Kalverstraat* staan hier in den vierden naamval.

3. Wanneer het voorkomt als eene bepaling van tijd, waarde, maat, gewigt of ouderdom. Zegt men b. v. *hij blijft den geheelen dag*, *deze plaat is dertig gulden waard*, *hij is zes voet lang*, *die baal weegt honderd pond*, *deze man is negentig jaar oud*, dan staan de zelfstandige naamwoorden *dag*, *gulden*, *voet*, *pond* en *jaar* in den vierden naamval.

Voorbeelden van verbuiging met het bepalende lidwoord.

Mannelijk.

Enkelvoud.

1. Nv. de vriend
2. „ des vriend's
3. „ den vriend
4. „ den vriend.

Meervoud.

1. Nv. de vrienden
2. „ der vrienden
3. „ den vrienden
4. „ de vrienden.

Vrouwelijk

1. Nv. de tafel	1. Nv. de tafels
2. „ der tafel	2. „ der tafels
3. „ de of der tafel	3. „ de of der tafels
4. „ de tafel.	4. „ de tafels.

Onzijdig.

1. Nv. het kasteel	1. Nv. de kasteelen
2. „ des kasteels	2. „ der kasteelen
3. „ het kasteel	3. „ den kasteelen
4. „ het kasteel.	4. „ de kasteelen.

Met het niet bepalende lidwoord.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Nv. een vriend	1. Nv. eene tafel	1. Nv. een kasteel
2. „ eens vriends	2. „ eener tafel	2. „ eens kasteels
3. „ eenen vriend	3. „ eene tafel	3. „ een kasteel
4. „ eenen vriend.	4. „ eene tafel.	4. „ een kasteel.

Het meervoud blijft onverbogen.

15. *LES*.*Bijvoegelijke naamwoorden.*

De bijvoegelijke naamwoorden wijzen de hoedanigheden van personen of zaken aan, b. v. *de goede man*, of *de man is goed*, *het heldere water*. *Goed* en *helder* zijn bijvoegelijke naamwoorden.

De bijvoegelijke naamwoorden schikken zich in geslacht, getal en naamval naar de zelfstandige naamwoorden, waarbij zij behooren.

Daartoe verandert de uitgang der bijvoegelijke naamwoorden. Deze verandering noemt men de *verbuiging* der bijvoegelijke naamwoorden.

Voorbeelden van verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

Mannelijk.

Enkelvoud.

1. Nv. De rijke schipper
2. „ des rijken schippers
3. „ den rijken schipper
4. „ den rijken schipper.

Meervoud.

1. Nv. de rijke schippers
2. „ der rijke schippers
3. „ den rijken schippers
4. „ de rijke schippers.

Vrouwelijk.

1. Nv. de groote markt

2. „ der groote markt

3. „ de of der groote markt

4. „ de groote markt.

1. Nv. de groote markten

2. „ der groote markten

3. „ de of der groote markten

4. „ de groote markten.

Onzijdig.

1. Nv. het schoone dorp

2. „ des schoonen dorps

3. „ het schoone dorp

4. „ het schoone dorp.

1. Nv. De schoone dorpen

2. „ der schoone dorpen

3. „ den schoonen dorpen

4. „ de schoone dorpen.

Uit deze voorbeelden ziet men, dat het bijvoegelijk naamwoord eene *n* aanneemt, wanneer het lidwoord eene *s* of eene *n* ontvangt.

De bijvoegelijke naamwoorden, die de stof aanduiden waarvan iets gemaakt is en die men *stoffelijke* bijvoegelijke naamwoorden noemt, gaan in alle geslachten, getallen en naamvalen op *en* uit: *de houten tafel, het gouden horologie, de zilveren lepels*, enz.

De bijvoegelijke naamwoorden op *er* uitgaande en van den naam eener stad, enz. ontleend, alsmede de bijvoegelijke naamwoorden die op *lei* en *hande* uitgaan, blijven onveranderd, b.v. *Groninger koeken, allerlei tijdingen*.

16. *L E S*.

Trappen van vergelijking.

De bijvoegelijke naamwoorden ondergaan ook nog verande-

ringen om den graad hunner beteekenis aan te wijzen.

Drie personen, die eene zelfde hoedanigheid, b. v. die van *vlijtig*, bezitten, hebben die hoedanigheid daarom niet altijd in de zelfde mate: de eerste kan vlijtig, de tweede vlijtiger en de derde het vlijtigste zijn.

Dit verschil in den graad van beteekenis wordt door de *trappen van vergelijking* aangewezen.

Er zijn drie trappen van vergelijking: de *stellende*, de *vergrootende* en de *overtreffende* trap.

De stellende trap wijst de hoedanigheid aan zonder eenige vergelijking, als: *sterk*, *vriendelijk*.

De vergrootende trap duidt de hoedanigheid in eenen hooger graad aan, en wordt gevormd door *er* achter den stellenden trap te voegen, als: *sterker*, *vriendelijker*.

De bijvoegelijke naamwoorden, die op eene *r* uitgaan, nemen echter in den vergrootenden trap niet *er* maar *der* aan, als: *zwaar*, *zwaarder*.

De overtreffende trap wijst de hoedanigheid in den hoogsten graad aan. Men vormt hem door *st* achter den stellenden trap te plaatsen, als: *sterkst*, *vriendelijkst*.

Enkele bijvoegelijke naamwoorden vormen hunnen vergrootenden en overtreffenden trap op eene onregelmatige wijze, als: *goed*, *beter*, *best*; *kwaad*, *erger*, *ergst*.

Eenige bijvoegelijke naamwoorden zijn uit hunnen aard niet voor de trappen van vergelijking vatbaar, b. v. *ijzersterk*, *koolzwart*, *mondeling*, enz.

De bijvoegelijke naamwoorden kunnen ook als zelfstandige naamwoorden voorkomen. Dit heeft plaats, wanneer zij alleen staande, noch bij een voorafgaand, noch bij een volgend zelfstandig naamwoord behooren, b. v. *de zieke is heden veel beter*.

Zegt men daarentegen: *hij verkoopt Delftsch en Keulsch aardewerk*, of wel: *Keulsch aardewerk heb ik wel, maar geen Delftsch*, dan staat in die beide voorbeelden het bijvoegelijk naamwoord *Delftsch* ook alleen, en toch is het daar geen zelfstandig naamwoord, want in het eerste voorbeeld heeft het betrekking op een volgend, in het tweede op een voorafgaand zelfstandig naamwoord.

De bijvoegelijke, naamwoorden, gebruikt als zelfstandige naamwoorden, worden ook als deze laatsten verbogen, doch in den tweeden naamval van het mannelijk enkelvoud nemen zij eene *n* in plaats van eene *s* aan.

Voorbeelden van verbuiging.

Mannelijk.		Vrouwelijk.	
Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
1. Nv. de zieke	de	de zieke	de
2. „ des zieken	der	der zieke	der
3. „ den zieke	den	de <i>of</i> der zieke	de <i>of</i> der
4. „ den zieke	de	de zieke	de

} zieken

17. *L E S.*

Telwoorden.

De telwoorden zijn eene soort van bijvoegelijke naamwoorden, zij duiden de hoeveelheid der voorwerpen aan, als: *tien*, *honderd*, *vele*.

De telwoorden worden verdeeld in *bepaalde* en *onbepaalde* of *algemeene*.

De bepaalde telwoorden wijzen het juiste getal of den rang der voorwerpen aan, b. v. *een*, *zes*, *duizend*, *de derde*, *het veertiende*.

De onbepaalde telwoorden duiden slechts de grootere of kleinere hoeveelheid aan, als: *veel*, *weinig*, *al*.

Het bepaalde telwoord *een* wordt als het lidwoord een verbogen. De overige bepaalde telwoorden die het getal aanwijzen, blijven bijna altijd onverbogen.

De bepaalde telwoorden, die den rang aanduiden, zooals *veertiende*, alsmede de onbepaalde telwoorden, worden als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen, als: *de eerste mensch op den tienden Augustus*, *alle boeken*.

18. *LES*.*Voornaamwoorden.*

De voornaamwoorden staan in de plaats der zelfstandige naamwoorden, om de herhaling dezer laatsten te vermijden, of zij worden bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd, om de voorwerpen nader aan te wijzen.

Opheldering van het eerste: Wanneer men zegt: *Willem heeft zijn werk af*, dan staat het voornaamwoord *zijn* in de plaats van 'het zelfstandig naamwoord *Willem*. Het beteekent eigenlijk: *Willem heeft Willems werk af*. Zoo staat ook in het voorstel: *Willem zegt, dat hij geschreeven heeft*, het voornaamwoord *hij* in de plaats van *Willem*.

Opheldering van het tweede. In de uitdrukking: *Heeft deze vrouw u geroepen?* dient het woord *deze* om de vrouw, welke men bedoelt, nader aan te wijzen. Het is dus een voornaamwoord.

De voornaamwoorden worden verdeeld in *zelfstandige* en *bijvoegelijke*.

Zij zijn bijvoegelijk als zij bij een zelfstandig naamwoord gevoegd zijn, en zelfstandig, wanneer zij op zich zelve staan. In de vorige voorbeelden zijn *zijn* en *deze* bijvoegelijke voornaamwoorden, terwijl *hij* een zelfstandig voornaamwoord is.

Verder verdeelt men de voornaamwoorden in de volgende zes soorten, als:

- Persoonlijke,
- Bezittelijke,
- Aanwijzende,
- Vragende,
- Betrekkelijke en
- Onbepaalde voornaamwoorden

19. *LES*.*Persoonlijke voornaamwoorden.*

De persoonlijke voornaamwoorden staan in de plaats van personen of zaken, en wijzen den spraakkunstigen persoon aan. Zij zijn steeds zelfstandig.

De spraakkunstige persoon is drieërlei.

De eerste persoon is de spreker, *ik*, meervoud *wij*.

De tweede persoon is de persoon, tot wien gesproken wordt, *gij*, enkel- en meervoud.

De derde persoon is de persoon, van wien men spreekt, *hij*, *zij*, *het*, meervoud *zij*.

Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

Eerste persoon.

Enkelvoud.

1. Nv. ik
2. • mijner *of* mijns
3. • mij
4. • mij

Meervoud.

1. Nv. wij
2. • onzer *of* ons
3. • ons
4. • ons

Tweede persoon.

Enkel- en meervoud.

1. Nv. *gij*
2. • uwer *of* uw
3. • u
4. • u

Derde persoon.

Mannelijk.

Enkelvoud.

1. Nv. *hij*
2. • zijner *of* zijns
3. • hem *of* zich
4. • hem *of* zich

Meervoud.

1. Nv. *zij*
2. • hunner *of* huns
3. • hun *of* zich
4. • hen *of* zich

Vrouwelijk.

Enkel- en meervoud.

1. Nv. *zij*
2. • harer *of* haars
3. • haar *of* zich
4. • haar *of* zich

Onzijdig.

Enkelvoud.

1. Nv. het
2. » zijner *of* zijns
3. » het *of* zich
4. » het *of* zich

Meervoud.

1. Nv. zij
2. » hunner *of* huns
3. » hun *of* zich
4. » hen *of* zich

Men lette vooral op het verschil tusschen *hun* en *hen*. Het eerste komt als bepaling voor en kan steeds vervangen worden door *aan hen*; het tweede is altijd voorwerp.

Het woordje *zich* wordt alleen gebruikt bij eene handeling, die op den werker terugkeert, bv. *hij verdedigt zich*. *Hij ontzegt zich dat vermaak*.

Het onzijdig persoonlijk voornaamwoord *het* moet niet verward worden met het bepalende lidwoord *het*. Het persoonlijk voornaamwoord staat altijd *in de plaats* van een zelfstandig naamwoord, het lidwoord daarentegen wordt door een zelfstandig naamwoord gevolgd.

20. L E S.

Bezittelijke voornaamwoorden.

De bezittelijke voornaamwoorden duiden den eigenaar van eene zaak aan. — Zij zijn bijvoegelijk of zelfstandig. In het eerste geval staan zij alleen in de plaats van den bezitter, terwijl de bezitting zelve genoemd wordt, als: *zijn boek*. In het tweede geval vervangen zij zoowel de bezitting als den bezitter, b. v. *deze hoed is de zijne*.

De bijvoegelijke bezittelijke voornaamwoorden zijn: *mijn, uw, zijn, haar, ons, hun*.

Zij worden verbogen als de bepalende lidwoorden, doch *ons* wordt in den eersten naamval van het mannelijk enkelvoud *onze*.

De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden worden van de bijvoegelijke bezittelijke voornaamwoorden gemaakt, als:

- van mijn — de *of* het mijne
- uw — de » het uwe
- zijn — de » het zijne
- haar — de » het hare
- ons — de » het onze
- hun — de » het hunne

Zij worden als de zelfstandige naamwoorden verbogen, doch nemen in den tweeden naamval van het mannelijk en onzijdig geslacht eene *n* in plaats van eene *s* aan.

21. L E S.

De aanwijzende voornaamwoorden bepalen de zelfstandige naamwoorden door er een denkbeeld van aanwijzing bij te voegen. Bv. *deze man, die vrouw*.

De voornaamste aanwijzende voornaamwoorden zijn :

Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk en Vrouwelijk, Onzijdig.		der drie geslachten
deze	dit	deze
die	dat	die
gene	gene	gene
dezelfde	hetzelfde	dezelfde
degene	hetgene of hetgeen	degenen
diegene	datgene	diegenen

De meeste aanwijzende voornaamwoorden kunnen als bijvoegelijk en als zelfstandig voorkomen.

Deze, dit, die, dat, gene worden als het bepalende lidwoord verbogen; *die, dit* en *dat* veranderen echter in den tweeden naamval van het mannelijk en onzijdig enkelvoud in *diens, dezes, diens*. Bij *dezelfde, hetzelfde* wordt het eerste gedeelte als het lidwoord, het tweede gedeelte als het bijvoegelijk naamwoord verbogen.

Van *degene, hetgene, diegene, datgene*, die slechts als zelfstandig voorkomen, wordt het eerste gedeelte als de lidwoorden, het tweede gedeelte als de zelfstandige naamwoorden verbogen. Zoo verbuigt men ook *dezelfde, hetzelfde*, wanneer zij als zelfstandig gehezigd worden.

22. L E S.

De vragende voornaamwoorden dienen om naar personen of zaken of naar huone hoedanigheden te vragen. Zij zijn *wie, welk, wat, hoedanig, hoedanig een, wat voor een*.

Met *wie* vraagt men naar personen, b. v. *wie roept mij? wiens stok is dit?*

Met *wat* vraagt men naar zaken, b. v. *wat hebt gij gevonden?*

Met *welk* vraagt men naar eenen persoon of eene zaak uit een zeker aantal, b. v. *welke van deze jongens is uw neef? welk van deze huizen wordt verkocht?*

Met *hoedanig* vraagt men naar eene nadere omschrijving van eenen persoon of van eene zaak, b. v. *hoedanigen hoed verlangt gij?*

Wie wordt verbogen als het aanwijzende voornaamwoord *die*. *Wat* blijft onverbogen, maar wordt wel eens met een voorzetsel verbonden en verandert dan in *waar*. *Van wat?* wordt dus vervangen door *waarvan?* — *Welk* en *hoedanig* worden als het bepalende lidwoord verbogen, maar komen in den tweeden naamval niet voor.

23. L E S.

Betrekkelijke voornaamwoorden.

De betrekkelijke voornaamwoorden vervangen in de tusschenzinnen de namen van de personen of zaken, die door de tusschenzinnen nader bepaald worden. Zij zijn: *die, dat, welk, hetwelk, hoedanig, wie, wat*. Wanneer men zegt: *De vogel, dien ik gisteren gevangen heb, is weggevlagen*, dan staat in den tusschenzin *dien ik gisteren gevangen heb* het woord *dien* in de plaats van het zelfstandig naamwoord *vogel*; *dien* is hier dus een betrekkelijk voornaamwoord.

De betrekkelijke voornaamwoorden komen altijd als zelfstandig voor.

Zij schikken zich in geslacht en getal naar de zelfstandige naamwoorden, die zij vervangen, maar hun naamval hangt af van de betrekking, waarin zij in den tusschenzin staan. In het bovengenoemde voorbeeld is het betrekkelijk voornaamwoord *dien* mannelijk enkelvoudig, omdat het zelfstandig naamwoord *vogel*, waarvoor het in de plaats staat, ook mannelijk enkelvoudig is; het staat echter niet in den eersten naamval gelijk dat zelfstandig naamwoord, maar in den vier-

den , omdat het in den tusschenzin als voorwerp voorkomt.
Verbuiging van de betrekkelijke voornaamwoorden *die*, *dat*.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Nv. die	1. Nv. die	1. Nv. dat
2. • wiens	2. • wier	2. • wiens
3. • wien	3. • die	3. • dat
4. • dien	4. • die	4. • dat.

Meervoud.

1. Nv. die	1. Nv. die	1. Nv. die
2. • wier	2. • wier	2. • wier
3. • wien	3. • die	3. • wien
4. • die	4. • die	4. • die.

Verbuiging der betrekkelijke voornaamwoorden *welk*, *welke*,
hetwelk.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Nv. welke	1. Nv. welke	1. Nv. hetwelk
2. • welks	2. • welker	2. • welks
3. • welken	3. • welke	3. • hetwelk
4. • welken	4. • welke	4. • hetwelk.

Meervoud.

1. Nv. welke	1. Nv. welke	1. Nv. welke
2. • welker	2. • welker	2. • welker
3. • welken	3. • welke	3. • welken
4. • welke	4. • welke	4. • welke.

Wie en *wat* zijn eigenlijk aanwijzend en betrekkelijk tevens. *Wie* beteekent *degene*, *die*; *wat* beteekent *hetgene*, *dat*. In zamenstellingen met voorzetsels komt *wat* evenwel als be-

trekkelijk voornaamwoord voor , maar verandert dan in *waar*
b. v. *waarmede* , voor *met wat*.

24. *L E S.**Onbepaalde voornaamwoorden.*

De onbepaalde voornaamwoorden komen in de plaats van onbepaalde personen en zaken. Zij zijn: *men* , *iemand* , *niemand* , *iets* , *niets*.

Deze voornaamwoorden worden alleen als zelfstandig ge- bezigd.

Men kan slechts als onderwerp voorkomen en blijft dus onverbogen.

Iets en *niets* zijn altijd zelfstandig en onveranderlijk.

Iemand en *niemand* nemen alleen het teeken van den twee- den naamval aan: *Iemands lotgevallen*.

25. *L E S.**Werkwoorden.*

Het werkwoord is het woord dat uitdrukt wat men van eenig voorwerp denkt.

Het werkwoord *zijn* is het eenige , dat somtijds een woord noodig heeft waardoor en waarmede het volkomen gezegde wordt , b. v. *God is goed*.

Men noemt het daarom koppelwoord of ook *zelfstandig* werkwoord.

Ook *worden* , *schijnen* , *blijven* en *heeten* (genoemd wor- den) hebben in sommige opzigten eerst beteekenis , wanneer zij met eenig woord verbonden zijn. Zij kunnen daarom ook eenigzins als koppelwoorden beschouwd worden.

Wanneer het werkwoord *zijn* voorkomt zonder de hulp van eenig ander woord dat het beteekenis geeft , dan is het geen koppelwoord , b. v. *God was* , *is en zal zijn*.

Alle andere werkwoorden drukken zelve uit wat men van

eenig voorwerp denkt, als *zitten, praten, schrijven*. Deze noemt men *bijvoegelijke* werkwoorden.

Om den tijd van het bestaan uit te drukken, bezigt men in sommige gevallen *hulpwerkwoorden*. Deze zijn: *hebben; zijn, zullen* en *worden*.

De *bijvoegelijke* werkwoorden worden weder verdeeld in :

*bedrijvende,
lijdende,
onzijdige,
wederkeerige en
onpersoonlijke.*

De *bedrijvende* werkwoorden drukken eene handeling uit, die op een voorwerp kan overgaan. Zoo is *schrijven* een *bedrijvend* werkwoord, omdat men bij de handeling *schrijven* een voorwerp kan denken, b. v. *hij schrijft eenen brief*.

De *lijdende* werkwoorden stellen het onderwerp niet als zelf werkende, maar als eene werking ondergaande voor. Zij bestaan uit het verleden deelwoord van een *bedrijvend* werkwoord en het *hulpwerkwoord* *worden*, b. v. *geroepen worden, geprezen worden*.

De *wederkeerige* werkwoorden drukken eene handeling uit, die op den werker terugkeert, b. v. *zich kleeden, zich bedroeven*.

De *onzijdige* werkwoorden drukken eenen toestand uit, als *rusten, staan*, of wel eene handeling, die niet op een voorwerp kan overgaan, als *loopen, vechten*.

De *onpersoonlijke* werkwoorden kunnen geen bepaald onderwerp hebben en nemen daarom het persoonlijk voornaamwoord *het* als onderwerp aan, als: *het regent, het spijt mij*.

: Nog zijn er *hulpbehoevende* en *onvolkomen* werkwoorden.

Hulpbehoevend is een werkwoord als het een ander werkwoord noodig heeft, om uit te drukken, wat men van het onderwerp denkt. Zoo zijn *kunnen, mogen, moeten, willen, durven* en *laten* *hulpbehoevend*.

Onvolkomen is een werkwoord, wanneer het eenige vormen mist, zoo als b. v. het werkwoord *kunnen*, dat geen aanvoegende wijze heeft, enz.

26. L E S.

Vervoeging.

De verbuiging der werkwoorden wordt bij ons doorgaans *vervoeging* genoemd.

Bij de vervoeging der werkwoorden moet men letten op de *wijzen, tijden, personen en getallen*.

Er zijn vier wijzen: de *onbepaalde*, de *aantoonende*, de *gebiedende* en de *aanvoegende* wijze.

De onbepaalde wijze stelt de handeling voor zonder aanwijzing van den persoon, die ze verrigt, alleen met bepaling van den tijd, als: *hij leert lezen*. *Hij* is hier het onderwerp van *leert, lezen* staat zonder onderwerp.

De aantoonende wijze stelt de handeling voor als regtstreeks te geschieden, met aanwijzing van den persoon, die ze verrigt, en van den tijd, waarin zij plaats heeft, als: *Jakob spreekt; de vogel floot*.

De gebiedende wijze gebruikt men, wanneer men iemand iets gebiedt of verzoekt, b. v. *Doe steeds uwen pligt*.

De aanvoegende wijze wordt gebezigd, wanneer een voorafgaand werkwoord iets twijfelachtigs of onzegers uitdrukt, b. v. *Ik wenschte, dat hij kwam*. Soms is dat voorafgaande werkwoord verzwegen. *De koning leve!* beteekent: *ik wensch, dat de koning lang leve!*

27. L E S.

Vervolg.

Men onderscheidt bij de werkwoorden acht tijden, te weten: den *tegenwoordigen*, den *onvolmaakt verleden*, den *volmaakt verleden*, den *meer dan volmaakt verleden*, den *eersten toekomenden*, den *tweeden toekomenden*, den *eersten voorwaardelijken* en den *tweeden voorwaardelijken* tijd.

In de onbepaalde wijze komen alleen de *tegenwoordige*, de *verleden* en de *toekomende tijd* voor, b. v. *spelen, gespeeld hebben, zullen spelen*.

In de aantoonende wijze komen de zes eerste, en in de aanvoegende wijze de vier eerste en de twee laatste tijden voor.

De gebiedende wijze heeft alleen den tegenwoordigen tijd.

De personen en getallen wijzen de overeenkomst aan die er tusschen het onderwerp en het werkwoord bestaat, b. v. *ik spreek, gij spreekt, zij spreken.*

28. L E S.

Vervolg.

Wanneer men van een werkwoord den uitgang *en* afneemt, wordt het overblijvende gedeelte de *wortel* van dat werkwoord genoemd. Zoo is *leer* de wortel van *leeren*, *vlugt* de wortel van *vlugten*.

De klinker of de klank, die in den wortel voorkomt, heet de *wortelklinker* of de *wortelklank*. Van *leer* en *vlugt* zijn dus *ee* en *u* de wortelklinkers.

Den medeklinker of de medeklinkers, waarop de wortel van een werkwoord uitgaat, noemt men den wortelmedeklinker of de wortelmedeklinkers. De wortelmedeklinker van *leer* is *r*, de wortelmedeklinkers van *vlugt* zijn *gt*.

Ten opzichte der vervoeging verdeelt men de werkwoorden in *gèlijkvloeiende*, *ongèlijkvloeiende* en *onregelmatige* werkwoorden.

Een werkwoord is gelijkvloeiend, wanneer het in de vervoeging niet van wortel verandert, in den onvolmaakt verleden tijd op *de* of *te* uitgaat en in het verleden deelwoord op eene *d* of *t* eindigt, als: *leenen, leende, geleend; hakken, hakte, gehakt.*

Een werkwoord is ongelijkvloeiend, wanneer het in de vervoeging van wortelklinker of wortelklank verandert en in het verleden deelwoord op *en* uitgaat, als *spreeken, sprak, gesproken.*

Een werkwoord is onregelmatig, wanneer het in de vervoeging van wortelmedeklinker verandert of in een of ander opzigt van de regelen van vervoeging afwijkt. Zoo zijn de werkwoorden *brengen, koopen, denken* onregelmatig, omdat zij

in de vervoeging andere wortelmedeklinkers aannemen. *Willen*, *mogen*, *kunnen* zijn onregelmatig, omdat de regel van vervoeging zegt, dat alle werkwoorden in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen tijd met eene *t* geschreven worden, terwijl deze werkwoorden nogtans de *t* verwerpen: *hij wil*, *hij mag*, *hij kan*, enz.

Voorbeeld van vervoeging van het gelijkvloeiend werkwoord *werken*.

Onbepaalde wijze.

Tegenwoordige tijd: werken	Deelwoorden.
Verleden tijd: gewerkt hebben	werkende
Toekomende tijd: te zullen werken	gewerkt

Aantoonende wijze.

Aanvoegende wijze.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.	Enkelvoud.
1. Pers. ik werk	1. pers. ik werke
2. " gij werkt	2. " gij werket
3. " hij werkt	3. " hij werke
Meervoud.	Meervoud.
1. pers. wij werken.	1. pers. wij werken
2. " gij werkt	2. " gij werket
3. " zij werken	3. " zij werken

Onvolmaakt verleden tijd

Enkelvoud.	Enkelvoud.
1. pers. ik werkte	1. pers. ik werkte
2. " gij werktet	2. " gij werktet
3. " hij werkte	3. " hij werkte
Meervoud.	Meervoud.
1. pers. wij werkten	1. pers. wij werkten
2. " gij werktet	2. " gij werktet
3. " zij werkten	3. " zij werkten

Aantoonende wijze.

Aanvoegende wijze.

Volmaakt verleden tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik heb
2. " gij hebt
3. " hij heeft

Meervoud.

1. pers. wij hebben
2. " gij hebt
3. " zij hebben

} gewerkt.

Enkelvoud.

1. pers. ik hebbe
2. " gij hebbet
3. " hij hebbe

Meervoud.

1. pers. wij hebben
2. " gij hebbet
3. " zij hebben

} gewerkt.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik had
2. " gij hadt
3. " hij had

Meervoud.

1. pers. wij hadden
2. " gij hadt
3. " zij hadden

} gewerkt

Enkelvoud

1. pers. ik hadde
2. " gij haddet
3. " hij had de

Meervoud.

1. pers. wij hadden
2. " gij haddet
3. " zij hadden

} gewerkt.

Eerste toekomstige tijd

Enkelvoud.

1. pers. ik zal
2. " gij zult
3. " hij zal

Meervoud.

1. pers. wij zullen
2. " gij zult
3. " zij zullen

} werken.

Eerste voorwaardelijke tijd

Enkelvoud.

1. pers. ik zou
2. " gij zoudt
3. " hij zou

Meervoud.

1. per. wij zouden
2. " gij zoudt
3. " zij zouden

} werken.

Tweede toekomstige tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik zal
2. " gij zult
3. " hij zal

Meervoud.

1. pers. wij zullen
2. " gij zult
3. " zij zullen

} gewerkt.
hebben.

Tweede voorwaardelijke tijd.

Enkelvoud

1. pers. ik zou
2. " gij zoudt
3. " hij zou

Meervoud.

1. pers. wij zouden
2. " gij zoudt
3. " zij zouden

} gewerkt
hebben.

Gebiedende wijze.

Enkelvoud : leer

Meervoud : leert.

Voorbeeld van vervoeging van het ongelijkvloeiend werkwoord *spreken*.

Onbepaalde wijze.

Tegenwoordige tijd : spreken

Verleden tijd : gesproken hebben

Toekomende tijd : te zullen spreken

Aantoonende wijze.

Aanvoegende wijze.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik spreek
2. " gij spreekt
3. " hij spreekt

Meervoud.

1. pers. wij spreken
2. " gij spreekt
3. " zij spreken.

Enkelvoud.

1. pers. ik spreke
2. " gij spreket
3. " hij spreke

Meervoud.

1. pers. wij spreken
2. " gij spreket
3. " zij spreken.

Onvolmaakt verleden tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik sprak
2. " gij spraakt
3. " hij sprak

Meervoud.

1. pers. wij spraken
2. " gij spraakt
3. " zij spraken.

Enkelvoud.

1. pers. ik sprake
2. " gij spraket
3. " hij sprake

Meervoud.

1. pers. wij spraken
2. " gij spraket
3. " zij spraken.

Volmaakt verleden tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik heb
2. " gij hebt
3. " hij heeft

Meervoud.

1. pers. wij hebben
2. " gij hebt
3. " zij hebben.

}
gesproken.

Enkelvoud.

1. pers. ik hebbe
2. " gij hebhet
3. " hij hebbe

Meervoud.

1. pers. wij hebben
2. " gij hebhet
3. " zij hebben.

}
gesproken.

Aantoonende wijze.

Aanvoegende wijze.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik had
2. " gij hadt
3. " hij had

Meervoud.

1. pers. wij hadden
2. " gij hadt
3. " zij hadden.

} gesproken.

Enkelvoud.

1. pers. ik hadde
2. " gij haddet
3. " hij hadde

Meervoud.

1. pers. wij hadden
2. " gij haddet
3. " zij hadden.

} gesproken.

Eerste toekomende tijd.

Eerste voorwaardelijke tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik zal
2. " gij zult
3. " hij zal

Meervoud.

1. pers. wij zullen
2. " gij zult
3. " zij zullen.

} spreken.

Enkelvoud.

1. pers. ik zou
2. " gij zoudt
3. " hij zou.

Meervoud.

1. pers. wij zouden
2. " gij zoudt
3. " zij zouden.

} spreken.

Tweede toekomende tijd.

Tweede voorwaardelijke tijd.

Enkelvoud.

1. pers. ik zal
2. " gij zult
3. " hij zal

Meervoud.

1. pers. wij zullen
2. " gij zult
3. " zij zullen.

} gesproken hebben.

Enkelvoud.

1. pers. ik zou
2. " gij zoudt
3. " hij zou

Meervoud.

1. pers. wij zouden
2. " gij zoudt
3. " zij zouden.

} gesproken hebben.

Gebiedende wijze.

Enkelvoud: spreek

Meervoud: spreekt.

29. L E S.

Bijwoorden.

De bijwoorden dienen om de werking der werkwoorden of

de beteekenis van de bijvoegelijke naamwoorden en van andere bijwoorden nader te omschrijven. In de uitdrukking *de spoortrein rijdt snel*, dient het woord *snel* om de werking *rijden* nader te bepalen; het is dus een bijwoord. Zegt men: *een fraai schrift* of *het schrift is fraai*, dan is *fraai* een bijvoegelijk naamwoord. Wil men echter de beteekenis van *fraai* nader bepalen, door te zeggen: *een zeer fraai schrift* of *dit schrift is zeer fraai*, dan is *zeer* in de beide gevallen een bijwoord. Zoo kan men de beteekenis van het bijwoord *snel* in de uitdrukking *de spoortrein rijdt snel* ook nog nader bepalen, door b. v. te zeggen: *de spoortrein rijdt verbaazend snel*.

De bijwoorden zijn niet voor verbuiging vatbaar, maar sommige hebben even als de bijvoegelijke naamwoorden trappen van vergelijking. *Karel loopt hard*, *Willem loopt harder*, maar *Piet loopt het hardst*.

Men verdeelt de bijwoorden in onderscheidene soorten, waarvan de voornaamste zijn:

Hoedanigheid uitdrukkende, als: *snel*, *langzaam*.

Bevestigende, als: *ja*, *zeker*, *waarlijk*.

Ontkennende, als: *neen*, *nimmer*.

Plaats bepalende, als: *hier*, *elders*, *daar*.

Tijd bepalende, als: *morgen*, *gisteren*, enz.

Somtijds hebben twee of meer woorden de beteekenis van een bijwoord; men noemt die dan bijwoordelijke uitdrukking, als: *in geen geval*, *zonder twijfel*.

30. L E S.

Voorzetsels.

De voorzetsels wijzen de betrekking aan, die er tusschen twee zelfstandige naamwoorden, tusschen een werkwoord en een zelfstandig naamwoord, of tusschen twee werkwoorden kan bestaan. Zegt men *de rand van den hoed*, *de vogel vliegt uit de kooi*, *hij eet om te leven*, dan wijzen *van*, *uit* en *om* die betrekking aan, en zijn dus voorzetsels.

De voornaamste voorzetsels zijn *van*, *aan*, *op*, *onder*, *uit*, *door*, *in*, *naast*, *tusschen*, *over*, *voor*, *bij*, *met*, *sedert*, *te*, *tegen*, *gedurende*, *langs*.

De voorzetsels worden steeds door den vierden naamval gevolgd, gelijk bij de naamvallen reeds gezegd is.

De voorzetsels komen wel eens verbonden met werkwoorden voor als *aanspreken*, *aanvaarden*.

In dat geval worden zij verdeeld in *scheidbare* en *onscheidbare*, naarmate zij in de vervoeging van het werkwoord afgescheiden worden of niet. In het werkwoord *aanspreken* is het voorzetsel *aan* scheidbaar, omdat men zegt *ik spreek aan*. In het werkwoord *aanvaarden* daarentegen is het voorzetsel *aan* onscheidbaar, want men zegt: *ik aanvaard*, *ik aanvaardde*, *heb aanvaard*, *zal aanvaarden*, enz.

31 L E S.

Voegwoorden.

De voegwoorden dienen om de deelen der voorstellen of de voorstellen zelven onderling te verbinden. In het voorstel, *Jan en Willem wandelen*, verbindt het voegwoord *en* de beide onderwerpen *Jan* en *Willem*. Zegt men: *de vogel vliegt*, *en de visch zwemt*, dan verbindt het voegwoord *en* twee voorstellen.

Bovendien duiden de voegwoorden veelal het verband aan, dat er tusschen de voorstellen bestaat. Wanneer men zegt: *Willem komt niet school*, *dewijl hij ziek is*, dan geeft het voegwoord *dewijl* te kennen, dat in het tweede voorstel de reden zal worden opgegeven van hetgeen in het eerste voorstel gezegd is.

De voornaamste voegwoorden zijn: *en*, *of*, *maar*, *omdat*, *dewijl*, *terwijl*, *doch*, *toch*, *hoewel*, *ofschoon*.

Men moet vooral de voegwoorden *dewijl* en *terwijl*, alsmede *doch* en *toch* van elkander onderscheiden. *Dewijl* geeft eene reden te kennen, *terwijl* eene tegenstelling of eene gelijktijdigheid; *doch* eene tegenstelling, *toch* eene toegeving of eene aansporing.

Voorts merke men op, dat *noch* alleen mag gebezigd worden, als men het kan vervangen door *ook niet* of *ook geen*. In andere gevallen moet men *nog* gebruiken.

Voorbeelden.

Hij leert, *dewijl* hij een nuttig mensch wil worden.

Jan loopt, *terwijl* Willem rijdt.

Hij maakt vele fouten, *doch* schrijft zijne opstellen goed.

Kom *toch*, Karel. *Toch* zal ik hem helpen.

De koopman heeft geld *noch* goed.

Hij zal *nog* niet komen. —

32. L E S.

Tusschenwerpsels.

De tusschenwerpsels drukken gewaarwordingen der ziel uit of dienen om een geluid na te bootsen.

De voornaamste tusschenwerpsels, die eene gewaarwording uitdrukken, zijn: *Och! Ach! O! Ha! Ho! Hola! He!*

Onder de voornaamste, die een geluid nabootsen, telt men: *Plomp! Krak! Paf! Pang! Bom! —*

Bij alle Boekhandelaren verkrijgbaar :

- G. C. MULDER'S** Beknopte Nederlandsche Spraakkunst voor Schoolgebruik, nagezien door H. HEMKES, Kz. *Zesde druk* *f* 0.20.
-
- Nederlandsche Spraakkunst, voor Schoolgebruik. *10e verbeterde druk* *f* 0.60
-
- Nederlandsche Spraakleer, (vervolg op de Nederlandsche Spraakk. voor Schoolgebruik). gr. 8o *f* 2.60.
-
- Oefeningen tot toepassing van het geleerde in de Nederl. Spraakk. voor Schoolgebruik. *3e verbeterde druk* *f* 0.60.
-
- Syntaxis of Woordvoeging der Nederlandsche taal, overgedrukt uit de 5e uitgaaf der Nederlandsche Spraakk. voor Schoolgebruik; ten gebruike bij de 4e uitgaaf van dat werkje. 8o post. *f* 0.25
-
- Beknopte Theorie der Cijferkunst voor Schoolgebruik. *3e verbeterde druk.* *f* 0.45.
-